

Oly szelid arczczal néze le ránk, emez ünnepi népre,
Mint a minő jó volt és szelid, a mikor élt.
És hogy meglátá a derék ivadékot a földön,
Lelkem előtt a nagy ős szózata szóla ekép:

„Üdvöz légy, ki az ősök erényét így örökölted,
Drága honod s a fajod támasza s oszlopa légy.
Hozz te vigaszt eme népnek, mely már szenvedé annyit,
Égi jel is kedvez: töltsd be, oh töltsd be híven!
Lásd a *Hazát*, hogy örül, hogy jössz enyhíteni terhét,
Benned van hite és él a reménye ha lát.
A ki helyett jöttél, a helyét is töltsd be valóban
S nála ne légy kisebb észre, tanácsra soha.
Azt, a ki törvényt sért, hadd sújtsa keményen a jobbod
És a ki méltó rá, díja, jutalma legyen.
Nézd csak, nézd te, dieső pályádnak hajnala támad
S Hungáriád ma neked nyujt diadalmi babért,
Eljön, biztosan eljön a nap, ha bevégzed e tisztet
Iflyriába, megint vissza óhajt a Haza.
Rád támaszkodik ő, díszé lész neki biztosan egykor
És böles gondodtól várja, reméli javát.
S majd elhalmoz, szép jutalommal halmoz el Ő is,
Mert hiszen ő neki te oszlopa, támasza léssz.
Így neveled fényét a családnak, drága utódom
És házadnak is így felkelő csillaga léssz!”

... Szól vala és fölszáll mosolyogva az égbe viszontag
Halk dörgése hallék s megremegett a nagy ég.
Szent csoda, égi jel ez, hogy meghallgatta az isten,
Azt, a miért buzgón esdve könyörge imánk.

Latinból: *Hegedüs István.*

Egy erdélyi ifjú albumából.

A külföldi egyetemeken járó erdélyi ifjak emlékkönyveinek az Erdélyi Múzeum kéziratárában őrzött gyűjteményét dr. *Kenyeres* Balázs egyet. tanár legújabbán *Schwarz* Mihály *album amicorum*-ával gyarapította.

Schwarz Mihály Trausch szerint. (Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen, III. 280—11.) 1754-ben született. A brassói gymnasiumból 1781-ben ment a tübingeni egyetemre s ebben az időben íratta tele albumát tanáraival, barátaival. Természetes zenei képességeit elméletileg és gyakorlatilag teljesen kiművelvén, hazájába már mint kitűnő hegedű-, zongora- és hárfaművész tért vissza; de kellő ismereteket szerzett a tudományokban, különösen a theologiában is. A brassói iskolákban ennél fogva már 1787-ben mint ú. n. kollégát alkalmazták, majd városi kántornak, a gymnasiumban pedig nyilv. zenetanítónak tették meg. 1796-ban azonban városi prédikátorrá nevezték ki s végre 1812-ben a Szent-Bertalan-templom fő-predikátorának választották meg. Mint ilyen halt meg Brassóban

1828. januárius 29-én. Nyomatásban csak az a német szónoklata jelent meg, a melyet özv. Schobelné, szül. Closius Mártha temetésén 1801. november 26-án mondott. (Brassó, 1801. 8 r. 22 lap.)

Albumában néhány nevezetesebb embertől irodalomtörténeti és főiskolai szempontból is érdekes bejegyzések vannak; azért, s hogy más ilyen albumokra is felhívjam a figyelmet, jegyzetekkel kísérve egy kis szemelvényt közlök belőle.

A sorozatot a 37. lapon *Kästner* Ábrahám Gothold nyitja meg, 1756. óta a göttingeni egyetem mennyiség- és természettudományi tanára, Németországnak egyik legelméletesebb epigramma-írója. Ekkor (1784. június 5.) életének 65. évében — a szemben levő silhouette szerint — magas, igen szabályosan ívelt homlokú, sasorrú, kisszájú, kissé tokás, csinos ember, kinek fejét varkocsba font gazdag haj (valószínűleg paróka) fedte. Az öreg úr akkor már közrebocsátotta a mennyiségtan elemeiről írt négykötetes munkáját, a mit azonban csak élete négy utolsó esztendejében (1796—1800.) követett a mennyiségtan négy kötetes története. Már akkor némi kellemetlenségeket okoztak neki epigrammái (Sinngedichte), a melyek 1781-ben beleegyezése nélkül jelentek meg, s a melyeket két esztendő múlva már csak megrostálva közlött kétkötetes vegyes műveiben. Össze- gyűjtött költői és széptudományú prózai munkái négy kötetben csak 1841-ben jelentek meg. Ideírt költeménye így hangzik:

„Wir, deren Blick nicht in die Ferne reicht,
Verstehn es nie, was unsre Bitte wagt
Mit einer Huld dir deiner Weisheit gleicht.
Verzeiht für Gott, auch wenn Er dir verzagt.

„Non est vivere, sed valere vita“ folytatta 1784. május 31-én „honoris ac memoriae causa“ *Lichtenberg* György Kristóf, a göttingeni egyetem bölcsészettanára, a ki a természettan és csillagászat művelése mellett éles szatíráival keltett feltűnést és — sok irodalmi háborút. Ekkor 42 esztendő volt, jól megalkotott fejű, piszeorrú kis ember, a ki — silhouette szerint — fenn kontyba, lenn pántlikába kötözte haját. Angliában nagyon szép természettani gyűjteményt szerzett s a villamosság terén néhány fontos felfedezést tett. De belőle magából is sziporkázott a villamosság. Kikötött mindenkivel, pl. Lavaterrel nemcsak physiognomikája, hanem a miatt is, hogy Mendelsohn Mózes, a híres zsidó bölcsész mindenképen átéríteni akarta, a mire az bátoríthatta, hogy Mendelsohn épen egy esztendeje adta ki Jeruzsálemről, vagyis a vallás hatalmáról és a zsidóságról írt tanulmányát, melyben hitfeleinek előítéleteit keményen ostorozta. Sajátságosan jellemzi annak a kornak mindentudását, hogy ugyanakkor Vosst, a híres műfordítót, a görög szók kijelzése ügyében támadta, majd meg Hogarth rézmetszeteiről értekezett. Már halála (1799.) után jelentek meg kilencz kötetben szati-

rikus, tréfás és egyéb dolgozatai, a melyeknek becsét egy évenként 15—20,000 kötetet termelő irodalomban eléggé jellemzi, hogy 1867-ben 8 kötetben másodszer is kinyomatták.

Musice vivere est optime vivere — írja Göttingenben 1784. június 6-án a zeneművészetben igen jártas Schwarznek *Bause* Tivadar moszkvai jogtanár.

„Lasst nur Gutes thun, da wir noch Zeit haben“ inti „nagyra-becsült és szorgalmas hallgatóját“ 1784. május 26. *Miller* János Péter göttingeni tanár, kinek rokonszenves, jól táplált alakját a silhouette mutatja

„Vera in Deum pietate et industria!“ jelszóval bocsátja őt (1784. jul. 20.) útjára *Seiler* György Frigyes, az erlangeni egyetem híres hittanára, korának egyik legtermékenyebb hittudományi írója. Némely munkája 10—17 kiadást ért, a mi azt mutatja, hogy a közönség másképp ítélte meg, mint a tudományos világ, mely gyakran vádolta középszerűségről és elsietett munkáról a rationalis supernaturalismusnak ezt a hívét, ki mindenben ez irány népszerűsítésére törekedett.

Lexikonokban ma nem találjuk *Colom* Izsáknak, a göttingeni egyetem akkori egyik bölcsészettanárának és a német Történelmi Társulat tagjának a nevét. Az albumban levő rézmetszetről azonban, melyet Riepenhausen 1783-ban készített, megtudjuk, hogy 1708. januárius 20-án született. A 76 esztendőös tudós arcán a szem megerőltetése és a sok ráncz mutatja az átvirrasztott éjszakákat, a rendben tartott hatalmas paróka pedig azt, hogy az élet külsőségeit sem vetette meg. 1784. május 9-én a könyvbe írt francia emléksorai így hangzanak:

„Par vos sages vertus soyés toujours heureux !
Par vos brillans talent utile à la patrie !
Que votre piété, du Tout-Puissant chérie,
Vous rende agréable à ses yeux !
Voilà pour Vous, Monsieur, le précis de mes voeux “

Feder János György Henrik, a bölcsészetnek szintén göttingeni tanára, kinek silhouettjén a kiálló szemöldökcsont, kacsaoor, duzzadt ajak a legjellemzőbb, 1784. május 22-én *Senecának* ezt a mondását írta tanítványa albumába: „Philosophiae opus unum est de divinis humanisque verum invenire. Ab hac nunquam recidit iustitia, pietas, religio et omnis alius comitatus virtutum ei resertarum et inter se cohaerentium.“

Less Gottfried, a századnak egyik legkitűnőbb hittudósa, a göttingeni egyetem theologiai tanára, utóbb hannoveri udvari prédikátor és fősuperintendens, a keresztény erkölccstan és több más elterjedt munka írója, 1784. június 7-én ezt a mondatot írta be: „Oppinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.“ A

negyvennyolcz éves embert silhouettje már is ránczosnak, álmatag szeműnek mutatja.

Hutnagel Vilmos Frigyes, az erlangani egyetem theologiai tanítója 1784. jul. 20. azt írja, hogy Es ist ein Gott, der wirekt Alles in Allem.

Koppe János Benjámín a göttingeni egyetem theologiai tanára, silhouettje szerint is legszebb férfikorában (mindössze 34 éves) szabályos és rokonszenves arcú ember, június 8-án inti Schwarzt, „Omnia ad conscientiam referre, recteque facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petere.“ A tudós tanár, a klasszikus nyelveknek kítűnő ismerője, egyúttal az egyetem hitszónoka és az egyházi szónokok seminariumának igazgatója, épen ez évben távozott el Gothába, mint első pap, szentszéki főtanácsos és csakhamar főszerintendens lett. Életét korán, már 1791. febr. 12-én, mint hannoveri udv. hitszónok végezte. A szentírás görög szövegének új kiadásában mint Grotius tanítványa mutatkozott be, magyarázatait legalább az ő szellemében készítette. Angolból fordítva négy kötetben adta ki Lowth Ezsaiását s két nyalábban Spittler egyházi beszédeit. Hannover számára új kátét írt a kormány megbízásából s ugyanott ő alapította meg az első tanítóképző-intézetet.

Weis Frigyes Vilmos göttingeni orvostanár június 15. figyelmeztette itjú barátját, hogy „Virtus conciliat et conservat amicitiam.“

Forkel János Miklós 1779. óta a göttingeni egyetem zeneigazgatója, sok szép cantate, zongorára árt hangversenydarab és egy oratorium szerzője, jeles tanítványát (május 24) Senecának azzal a mondásával vigasztalta, hogy „verum gaudium res severa.“ Talán tanítványát is az északnémet zene szellemében képezte ki, legalább szemére vetik egyoldalúságát Gluck és Händel megítélésében; Bachért azonban lelkesült. Megírta két kötetben a zene általános történetét is (1788—1801), de igen széles alapra helyezkedvén, csak a XV. századig jutott el benne s úgy — a hogy Zelter mondta Goethenek — ott végezte, a hol a zene igazi története kezdődik. A zeneirodalomról is adott ki egy könyvet.

Pförr János György Frankfurtban 1784. július 10-én biztosította barátját, hogy „Alles ändert Zeit und Glück, nur die wahre Freundschaft nicht.“ Pförr jeles állatfestő volt, a ki mint a kasseli festőakadémia tanulója már 1778-ban első díjat nyert, mire rendes tagnak vették be. Frankfurtban, hol 1781. óta lakott, épen barátja ottjártának esztendejében házasodott meg. Nehány mesterműve jelent meg Hünersdorfnak a versenylovak idomításáról írt könyvében; a legkítűnőbb lófajokról 11 kítűnő képet készített; a tizenkettediket már nem fejezhette be, mert 1798. június 9-én Frankfurtban meghalt. Felesége, Tischbein János Henriknek, a híres történeti festőnek a leánya, ugyanakkor azt jegyezte be emlékkönyvébe, hogy „Nur Tugend, Wissenschaft und Geist ist, was uns Sterbliche, der Sterblichkeit entreisst.“

„Nil est ab omni parte beatum“ írta Regensburgban 1784. július 24-én *Schaeffer* Jakab Kristóf Gottlieb orvosdoktor.

Wilhelm K. G. kasseli udv. orgona- és hangszerkészítő 1784. június 25. rosz orthographiával így versel:

Kein Uebel sey dir fürchterlich,
Denn Gottes Rechte schützet dich;
Durch seine treue Vaterhand
Wird, was dir schadet, abgewant.
Nicht blos für diese kurtze Zeit,
Herr, hiessess du uns sein!
Du schluss uns für die Ebigkeit,
Uns ebig dein zu freun.

Érdekesek Schwarz *erdélyi* barátainak bejegyzései is.

Fronius Traugott Mihály, kivel sokáig utazott együtt a külföldön, most (1784. ápr. 24.) a göttingeni egyemen azzal a tanácsosnal látja el, hogy kellő időben beszéljen (*Αγοραζετε την καραν*); a mi ugyan hibásan van írva, de kétségtelenül jó útravaló. *Fronius* brassai szász volt; 1781-ben Schwarczczal együtt ment ki s vele 1784-ig maradt a göttingeni egyetemen. 1804-ben udvari titkár, 1806-ban királyi tanácsos lett s 1810-ben az erdélyi országgyűlésre mint regalista kapott meghívást. Bécsben 1812. márczius 16-án hunyt el. Több történeti értekezést és verset írt s néhány fordítást adott ki; legérdekesebb alkalmasint a szász nemzet ügyeinek rendezéséről készített tanulmánya, mely azonban kéziratban maradt.

Kleinmann György Gottlieb erdélyi ifjú Pozsonyban 1784. aug. 15. így verselt:

„Ich bin ein reicher Mann; ich habe
Das göttliche Geschenk, die Gabe
Mit wenigen vergnügt zu seyn.
Ich hab ein Mädchen gut zu küssen
Und einen Freund, ein gut' Gewissen
Alltäglich auch mein Glässchen Wein.“

Wolff Sámuel Pozsonyban (aug. 14) gyöngye helyesírással irigykedve köszönti az absolutorium boldog tulajdonosát:

„Wohl dem, der es so weit gebracht,
Dass er bald sagen kann:
Philister, gute Nacht!“

Pozsonyban még (aug. 14. 15.) *Jekeli* János, *Weingärtner* András, a besztercei *Saal* György, Bécsben (1784.) *Ungar* Mihály erdélyi ifjak írtak néhány sort az albumba; *Saal* pl. ezt jegyezte be:

„Hab ich gleich kein gross Geschlechte,
Noch auf Erden grosse Pracht,—

Sind mir durch die Erbschaftsrechte
Keine Schätze zugedacht;
O, so hat in meiner Jugend
Gott ein Herz in mich gelegt,
Das für Ihn, für Sie, und Tugend
Ewig Lieb und Freundschaft hegt.“

181 lapon összesen ötvenegyen gazdagították emléksorokkal Schwarz Mihály albumát, mely egy József korabeli erdélyi ifjú külföldi tanulmányainak kedves emléke. Mutatja azt a szellemet, mely tanárt és tanítványt az egyetemen eltöltött és összekötött.

Márki Sándor.

Az Erdélyi Múzeum könyvtárának sajtóügyi kötetes példányai.

Az Erd. Múzeum könyvtára az 1897. évi XLI. törvényzikk rendelkezése értelmében, mely a nyomdatermékek tudományos célokra szolgáló köteles példányainak beszolgáltatásáról intézkedik, elvesztette az erdélyrészi sajtók köteles példányaihoz az 1871. óta érvényben lévő jogát. De ugyanaz a törvény azt is kimondotta, hogy a sajtóügyi köteles példányok „a mennyiben azokra nézve további nyilvántartás vagy hivatali használat szüksége már nem forog fenn, a Magyarországon létező, vagy létesítendő oly nyilvános múzeumok és könyvtárak gyarapítására fordítandók, melyeket e czélból a vallás- és közoktatásügyi miniszter megjelöl“. A törvénynek itt idézett intézkedése pedig lehetővé tette, hogy a fentebb jelzett veszteség nyereségünkkel változott. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium t. i. e részben úgy intézkedett, hogy az erdélyrészi kir. ügyészségek sajtóügyi köteles példányait teljes egészében, a budapesti ügyészségeknél összegyűlt sajtóterményeket pedig jórészen az Erd. Múzeum könyvtára nyerte meg. E miniszteri intézkedés értelmében az Erd. Múzeum könyvtára 1898. óta tehát nem csak az erdélyrészi irodalmi sajtótermékek teljes anyagát biztosíthatja gyűjteményei számára, hanem a mi ennél az anyag mennyiségét tekintve sokkal nagyobb értéket képvisel, a budapesti királyi ügyészség köteles példányait is, mely a magyarországi összes sajtótermékek igen nagy részét adja. Így tehát könyvtárunk abban a szerencsés helyzetben van, hogy országos jellegének és múzeális céljának megfelelőleg a hazai irodalmi termékeknek csaknem teljes anyagát gyűjtheti egybe.

A budapesti sajtóügyi köteles példányok 1902. évi anyagát a múlt szept. hónap 23 napján vette át a kir. ügyészségtől a könyvtár segédőre, dr. Szádeczky Béla. A fentebbiek kiegészítésére álljon itt néhány statisztikai adat a budapesti királyi ügyészségtől átvett 1902-ik évi anyagról.

Általában megjegyezzük, hogy az anyag évről-évre jelentékeny szaporodást mutat. Úgy, hogy míg a múlt évben beszállított 1901.